

ACC. N:R M. 10622:1-7.

Landskap: Småland Upptecknat av: B. O. Bowdesson
Härad: S. Möre Adress: Lesjöfors
Socken: Gullabo, Torsås, Visselöv Berättat av: Den samme
Uppteckningsår: _____ Född år 1884 i Gullabo

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Offerkast.

s. 1-7.

Ulmav. 27.

ACC. N:R

M. 10622 :/

Offerkast.

1
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

På flera platser i Sydsmåland kan man visa på s.k. offerkaster. Här nedan ska ett ~~par~~^{par} dylika beskrivas, belägna i Torsås och Vissefjärda. Det är århundraden sedan de började läggas, och ännu idag sörjer de förbigående för att ~~inte de~~ försvinner eller glöms bort. En sådan offerkast kallas i denna trakt varpa. Den älsta och mest omtalade är Bands varpa oi Slätaväy på gränsem mot Blekinge. Den består av en hög störrar och käppar kastade samman huller om byller i en hög. Var och en som passera^{-de} varpan skulle kasta en störr eller käpp på den. Man brukade alltid hitta någon lämplig käpp, då man vandrade vägen fram, och om man visste, att man skulle förbi varpan, brukade man ta den, där den var till finnandes och bära den med, tills man kom fram till varpan, där den utan vidare slängdes på högen. Efter några år hade varpan växt till en stor hög, vars undre störrar och käppar förmultnade och ersattes av nya, och på så sätt har varpan fortlevt under tiderna lopp och tycks aldrig försvinna.

ACC. N:R M. 10622 : 2.

2

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En av de mest bekanta varpor är Bands varpa i Slätafly. Och traditionen berättar följande. En gång antagligen under medeltiden bodde i Slätafly två personer Band och Svenel. De hade råkat i ovänskap på grund av att Svenel hade dödat en hund för Band. Men så ingicks förlikning mellan ^{de båda} ~~grannarna~~ och allt tycktes gå bra och ^{var} sämjan/god. Men hur det emellertid var, blev förhållandet dem emellan spänt, trots den ingångna överenskommelsen, och det slutade med att Band dräpte Svenel. Det hände själva juldagsmorgonen, då de skulle rida till gudstjänsten i Torsås kyrka. Komna ett stycke utanför byn drog Band sin huggare och gav Svenel banesår. Han ramlade av hästen och blev liggande död i vägkanten. På denna plats lades sedan varpan upp och har så under århundraden påbyggts med käppar och störrar. På det hela taget kan man konstatera, att varpan fått ligga fredsad från åverkan. Men för åtskilliga år sedan fanns en backstugusittare i närheten, som tog bränsle från varpan av de många störrarna. Det kom väl till pass, men personen ifråga var en vidare ansedd, då han kunde förgripa sig på en sådan sak som en varpa, lagd

ACC. N:R M. 10622:3.

3
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

på en plats där en människa ljutit döden, och där den avlidnes ande vakade. Det ansågs nästan som ett helgerån att ta bort något från den. Dessutom skulle olycka drabba den som på så vis ofredade den döde. Pliktskyldigast lade man dit en käpp, då man passerade och hade därmed blidkat den dödes ande eller gast, som dvaldes på platsen alltsen dråpet skedde.

När denna händelse utspelades finns ingentradition om. Det antagliga är att det hände långt tillbaka i tiden under 1400 eller 1500-talet. Kanske händelsen ligger ännu längre tillbaka i tiden. I varje fall finns emellertid ingen tidsbestämning härför eller någon som känner något därom.

En annan omtalad varpa i denna trakt är det s.k. "Riskastet" i Klippingsbo, Vissefjärda socken. Den är belägen på vägen mot Karlslund och är lagd till minne av en präst, som där på platsen omkommit en gång i den gråa formtiden. Traditionen omförmäler, att en präst en gång kom ridande från Arby för att predika vid julottan i Vissefjärda kyrka. Han var ute i sena laget, och då han kom fram

ACC. N:R M. 10622 : 4

4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

till Klippingsbo där vägen sluttar ner mot bebyggelsen, fick han han höra klockorna i Vissefjärda kyrka ringa. För att inte komma fram alltför sent, sporrade han hästen, som satte av i sken neäför backen. Ryttaren föll av och slog ihjälsig och blev liggande i vägkanten vid en stor sten. Där fann man hans döda kropp och där blev varpan lagd till åminnelse av den som där omkommit. När detta hände, vet ingen att omtala, ingen tradition upplyser något därom. Men en sak har man reda på, det att ingen präst i Vissefjärda omkommit under nyare tid på det omtalade sättet. Skulle det här relaterade ha inträffat, måste det ha skett under medeltiden, då Vissefjärda kyrka var en klosterkyrka, i vilken arbyprästen predikade. Platsen är helägen i skogen ett stycke från byn på vägen mot nuvarande Påryd. Detta är samma gamla ridväg, som varit förbindelseled mellan kustsocknarna och skogsbygden. Idag är den gamla varpan en rishög i ena vägkanten eller rättare i vägdiket i närheten av en jordfast sten. Då denna väg numera inte är så trafikerad som i forna tider, växer varpan till helt

ACC. N:R M. 10622:5.

5

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sakta, men den har dock inte fullt fått försvinna. Någon gång drar en vandrare förbi "riskastet", som varpan gemenligen kallas här, och lägger då på den traditionella stören, käppen eller endast en trädgren. Att den inte har samma storlek och förnyelsekraft som den förutnämnda Bands varpa i Slätafly, beror väl huvudsakligen på läget långt borta från allfarvägen. Vissa gemensamma beröringspunkter kan man skönja i traditionerna om dessa båda offerkaster: händelserna, som ligga till grund för dem, förskrivs till senare medeltiden, tragiken i båda fallen hände en ¹judagsmorgon på väg till kyrkan, och de är båda fortfarande kvar och i behåll trots tidens stormar och omvälvningar.

Så har det inte gått med alla varpor eller offerkastar, många ha försvunnit och kan inte mera utpekas. Kanske en benämning eller en svag häntydning skvallrar om att en varpa fordom legat på en plats, fast numera inga lämningar kan skönjas av den.

Så är fallet med en varpa i byn Torhult i Gullabo socken. Då man färdades förr häradvägen från öster fram mot byn, kom man till en

ACC. N:R M. 10622:6.

grind, kallad Hultagrinden, mellan byarna Petamåla och Torhult. Här var i gången tid tillhåll för gästar och otyg och ett stycke längre mot Torhult låg en beryktad backe, Ridkullabacken, även den omtalad som tillhåll för för stigmän, som här överfallit vägfärande. Någon kilometer närmare byn höjde sig vägen något och bildade en backe allmänt bekant under namnet Varpesbacken. Här hade en gång i tiden en varpa legat, och hade således en person antagligen fått släppa livet till. Men när det inträffade eller vilka omständigheter den händelsen är förknippad med, känner ingen nu levande och inga som helst traditioner har något att förmäla härom. Vad som leder kvar ^{är} namnet på backen, och det visar tydligen hän mot en där engång befintlig varpa.

En prson i Torsås socken råkade i slagsmål vid en plats och slogs nästan fördärvad. Följden blev emellertid, att folk började lägga varpa på platsen. När personen det gällde tillfrisknade hade han ett väldigt sjå med att riva ner varpan, som byggdes på och revs åter ner åtskilliga gånger, innan man upphörde med att bygga på

6
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 10622: 7

7
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

den. Till slut tröttnade man på att plocka på varpan och numera är det ingen som vet var den låg eller varför den lades. Det inträffade nämligen under förra århundradet. Seden att lägga varpa och på så sätt binda den döde vid platsen har således fortlevt till fram till 1800-talets mitt. Numera lägges inga varpor den seden är föråldrad, och det yngre släktet känner inte motivet till varpan, änskönt att en och annan slängt en stake eller en käpp på den, bara för att inte skilja sig från vad som varit gängse bruk i långliga tider.

Under vintertid kunde man passera varpan utan att kasta på någonting. Det skulle vara barmark eller åtminstone skulle varpan ligga bar, för att kunna byggas på. För övrigt brukade manspotta vid det man gick förbi.

M. 10622.

POSTEN MÅNDA DEN 11
Högaleten 10. Telefon
ring vid Lunds universitet

B. Nord.

Till

Folklivsarkivet, Lund.

Härmed översändes en kortare redogörelse för de frågor som frar
ställts i Landsmålarkivets kartfrågelista 27.

Till och med punkt 5 är besvarad här. Övriga frågor har jag
inte svarat på, då jag inte känner något om vad som frågas ef-
ter i de olika punkterna.

13:e frågan om hälsokällor kan jag nog finna svar på här i
Bergslagen, men det kommer väl i så fall att sändas till Upp-
sala, då från Lund förklarats, att denna del sorterar under näm-
da arkiv.

Lesjöfors den 5 mars 1948.

Högaktningsfullt

Under kommande sommar kanske jag gör en avstickare till Små-
land, och då ska jag för Folklivsarkivets räkning fotografera
bl.a. platser de omskrivna varporna och ett stort antal andra
historiska ^{Ställe}, om jag kan påräkna ett bidrag på 150:-kr. för
resa och uppehåll under 14 dar.

Ifall utsikterna är ljusa, kanske jag återkommer.
De platserdet är fråga om inte förut beskrivna enl. vad mig
är bekant. Ds. *Ans. d. 6. 3. 48*